

tect A. A. Kok uit Amsterdam. Hij, en later diens zoon *Ijsbrand Kok*, hebben vele restauraties in Zutphen geleid. Na dat Bolwerck volgden vele aankopen, waaronder resten van de oude stadsmuren. Deze werden door toedoen van het fonds gered en gedeeltelijk gerestaureerd. Inmiddels zijn ze overgedragen aan de gemeente, omdat het Wijnhuisfonds zich geen onrendabele bezittingen kan permitteren en stadsmuren zijn uiteindelijk een gemeentelijke aangelegenheid.

39 Panden in eigendom

De vette jaren zeventig zijn voorbij, in die tijd waren er jaarlijks zo'n 40 panden in restauratie en werd er nog tot 80% gesubsidieerd.

In 1973 werd Zutphen verrijkt met de 'N.V. Stadsherstel', in feite om het 'Oude Bornhof' te redden van de slopershamer. Dit bejaardencomplex kwam leeg, maar bleek een te groot project voor het Wijnhuisfonds. Stadsherstel legt zich vooral toe op rehabilitatie en exploitatie. Een concurrent van het Wijnhuisfonds? 'Absoluut niet, ... we willen dat er zoveel mogelijk in Zutphen gebeurt, door wie of welke instelling dan ook', aldus de voorzitter. Het Wijnhuisfonds heeft nu 39 panden in eigendom, maar het aantal door het Fonds gerestaureerde gebouwen ligt veel hoger. Sommige werden na restauratie verkocht, van andere werd alleen het economisch eigendom verkocht; het juridisch eigendom werd veilig ondergebracht in de 'Stichting het Adamanshuis'. Deze gang van zaken maakte aankoop en restauratie van weer nieuwe panden mogelijk. Om de taak van het Dagelijks Bestuur te verlichten werd in 1979 de 'Stichting tot Beheer van Onroerende Goederen Zutphen' (B.O.G.) in het leven geroepen. Aan deze beheersinstelling zijn naast het Wijnhuisfonds vier andere instellingen verbonden. Het bureau beheert ca 450 woningen en is belast met de dagelijkse gang van zaken. Hiermee werd de taak van het D.B. aanzienlijk verlicht, per slot van rekening is

het algemeen vrijwilligerswerk.

Met de invoering van de Monumentenwet in 1961 werd de Zutphense Monumentenverordening overbodig. Het Wijnhuisfonds zette haar aankoop- en restauratiebeleid voort. Zij heeft inmiddels 60 jaar voor het behoud van Zutphens stadschoon gevochten.

Via de jaarverslagen (uitgegeven door De Walburg Pers), die overigens steeds mooier worden, kan men de strijd voor dit behoud op de voet volgen. Hierin wordt ook verslag gedaan van restauraties door de gemeente, andere instellingen en particulieren.

Gemeentelijke monumentenlijst

Sedert 1986 is een werkgroep bezig met de inventarisatie van de in totaal ca 700 bouwwerken. Zutphen is eveneens rijk aan 19e eeuwse bouwkunst en het is zaak dat ook deze onder de aandacht wordt gebracht. Voorbeelden hiervan zijn o.a. de Ijsselkade en de Burgermeester Dijkmeesterweg in de Nieuwstad. Plaatsing op de Gemeentelijke monumentenlijst zal met het huidige subsidiebeleid tot enorme problemen leiden. Vooralsnog is dat iets van latere zorg.

Donateurs

Het Wijnhuisfonds telt op het moment rond de 1250 leden-donateurs. merkwaardig is dat hiervan 40% niet-ingezetenen van Zutphen zijn. Lezen we de jaarverslagen door, dan valt op dat dit constant het geval is. Welke poging men ook doet, de Zutphenaren zelf komen niet echt over de brug. Zeker nu de bijdrage van gemeentewege, voorheen gekoppeld aan het aantal donateurs, met ingang van 1987 is terug gebracht tot een vast bedrag van 10.000 gulden per jaar, zijn nieuwe leden en hun bijdragen zeer gewenst.

Tot 1986 kreeg Zutphen nog 5 miljoen voor stadsvernieuwing, nu is dit bedrag teruggebracht tot 2,24 miljoen, van welk bedrag slechts 7,5 ton beschikbaar is voor monumentenzorg. Zal het bestuur van het

Wijnhuisfonds de uitspraak '...wij klagen niet...' in de toekomst nog kunnen bezigen? Pessimistisch is men uiteraard wel, maar de moed wordt niet opgegeven.

Toekomstplannen en wensen

Oorthuys memoreert het artikel 'Toekomstplannen en wensen' van de hand van *Jhr. Mr. C. C. de Jonge* in het Zutphennummer van Heemschut, 1957, afl. 3, p. 47. Met zekere trots kan hij mededelen dat op één na al deze wensen in vervulling zijn gegaan. De wens die rest is dat Zutphen een beschermd Stadsgezicht (toentertijd nog zóneverordening genoemd) wordt. Het ontwerp Beschermd Stadsgezicht is al sedert 1980 gereed, maar zit nog steeds ergens vast in de ambtelijke molen. Deze wens blijft van kracht, maar daarnaast zijn er natuurlijk nieuwe wensen. Allereerst spreekt Oorthuys de wens uit dat de beschikbare fondsen vergroot worden. 'Met het huidige subsidiebeleid zouden pas rond het jaar 2030 alle noodzakelijke restauraties verricht zijn..'

Een greep uit de toekomstwensen.

De restauraties van de Walburgskerk en de St. Jan zouden in een sneller vaarwater moeten komen.

Er moet een oplossing gevonden worden voor de plafondschilderingen van de Broederkerk (hierin is de Openbare Bibliotheek gevestigd), die door het stoken helemaal vershilfert, loslaat en in de stofzuiger verdwijnt!

Er moeten in het jaar 1992, wanneer de huurcontracten verlopen, goede en nieuwe bestemmingen gevonden worden voor de grootste bezittingen van het Wijnhuisfonds: Huize van de Kastele en het 's-Gravenhof.

En tenslotte wordt de hoop uitgesproken dat de gezonde beleidsvoering met betrekking tot stadsvernieuwing en monumentenzorg van het huidige stadsbestuur zich voortzet, dat de betrokkenheid van de burgerij zal toenemen en dat deze tot uitdrukking komt in een groter aantal donateurs.

ANNEMARIE TEN CATE

Het Agnietenhof of Adamanshuis te Zutphen

In het kader van het van het Monumentenjaar 1975 wilde het Wijnhuisfonds een groot project aanpakken en de keuze viel op het Agnietenhof. Vanaf 1970 had men geleidelijk een groot aantal van de woningen rond het hof weten aan te kopen. Helaas bleef het in het Monumentenjaar zelf bij een vrome wens, een aanvang met de restauratie te maken.

Desalniettemin kan Zutphen nu pronken met haar volledig gerestaureerde Agnietenhof. De restauratie van het laatste onderdeel, de kapel en refter, werd tenslotte in 1986 voltooid. De provincie Gelderland wil in het najaar dan ook met dit complex meedingen als Heemschutinzendingen voor de Europa Nostraprijs.

Geschiedenis

Het Agnietenhof of Adamanshuis (naar een der stichters) ligt in een driehoek omsloten door de straten Oude Wand, Rijkshaven

Bij de verwijdering van een dubbele muur kwamen drie gotische vensters te voorschijn

gen en Komsteeg. Het zusterhuis, gewijd aan de Heilige Agnes, is in 1379-98 ontstaan uit een schenking van twee woonhuizen aan de Oude Wand en Rijknhagen. Hierin woonden de vrouwelijke aanhangers van de beweging der Moderne Devotie. Officieel werd het zusterhuis pas in het midden van de 15e eeuw onderdeel van deze stroming. Het groeide in de loop van die eeuw uit tot het grootste van zes zusterhuizen in Zutphen en kende een enorme bloei. Met de Reformatie, gevolgd door de Tachtigjarige Oorlog, kwam er een einde aan deze stroming en werd het hof voor allerlei andere doeleinden gebruikt. De woningen dienden als onderkomen voor predikanten en schoolmeesters en later werden er ook allerlei bedrijven in ondergebracht. Het binnenhof werd gebruikt als bleekveld en de kapel diende als opslag voor oorlogsmaterieel. In ieder geval raakte het complex met name in deze eeuw steeds meer in verval. Bekijkt men oude foto's dan ziet men de binnenhof volgebouwd met krotten en aanbouwsels, een bekend beeld.

In 1465 werd er voor de zusters een nieuwe kapel gebouwd met aansluitend een refter (eetzaal) en vermoedelijk daarboven een dormitorium (slaapzaal). Deze gebouwen waren, zij het erg verknikt, ook nog steeds aanwezig.

Vanaf het jaar 1970 heeft het Wijnhuisfonds alle woonhuizen en bedrijfsruimten weten op te kopen. Het complex bestaat uit 14 woningen die tussen 1977 en 1980 gerestaureerd werden onder leiding van de architect *Ijsbrand Kok*. Bij gebrek aan gelden en een gepaste bestemming moesten kapel en refter nog tot 1984 wachten.

Bijzondere vondsten

Alvorens tot restauratie over te gaan werden alle latere aanbouwsels en krotten van de binnenhof en alle pleisterlagen verwijderd. Bij de ontmanteling van de panden kwam men voor verschillende verrassingen te staan. Zo trof men in het huis Oude Wand 25 vroeg 19e eeuwse wandschilderingen aan. Rijknhagen 34 spande de kroon. Dit pand stond ondermeer te boek als 'stal van den Burgemeester Sloet' in 1751, later als opslagplaats en was uiteindelijk in gebruik als boerderij. Men trof er een zandstenen gewelfboog en een muurschildering uit de periode der Moderne Devotie voorstellende een Christus-kop met zwaard, doornen en gotische letters. (De muurschildering bevindt zich thans in het Stedelijk Museum Zutphen). Bij de verwijdering van een dubbele muur kwamen drie gotische vensters met tracerwerk in geprofileerde baksteen te voorschijn, die in verbazend goede staat bleken te verkeren. Wellicht bevond zich hier de eerste kapel van voor 1465, alhoewel de archieven leren dat zich hier het slachthuis van de zusters bevond!

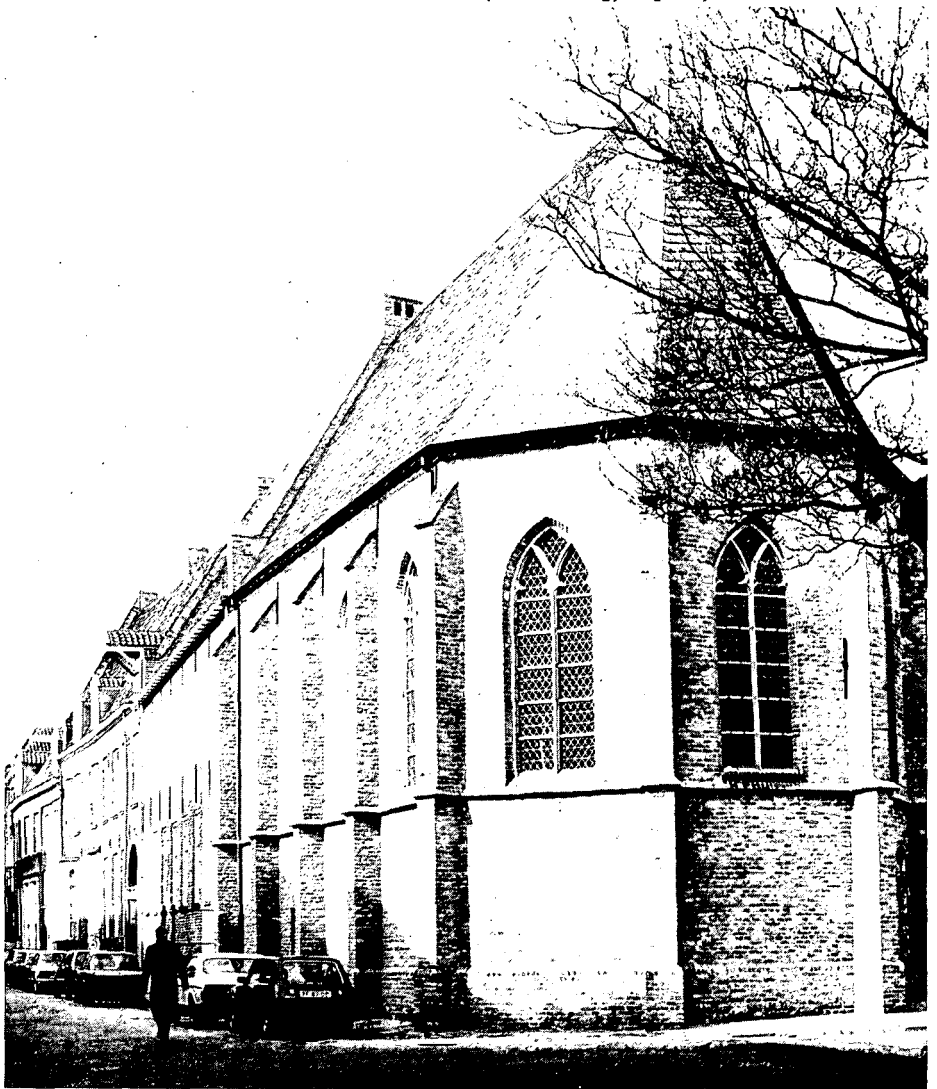
Financiën

De meeste woningen werden voor een bedrag van totaal ca 300.000 gulden aangekocht. De restauratiekosten bedroegen totaal tegen de 5 miljoen. Om de restauratie mogelijk te maken werd naar nieuwe bewoners, tevens economische eigenaren, gezocht. Gelukkig werden deze snel gevonden. Op een andere manier zou zo'n

Kapel van de Agnietenhof voor de restauratie (foto C.F.J. Schriks, Zutphen)

Kapel van de Agnietenhof na de restauratie (foto C. Ploeg, Zutphen)

grote restauratie voor het Wijnhuisfonds onmogelijk zijn geweest. Alle woningen hebben nu een privé tuintje van een 7 meter diep; de rest van het hof is gemeenschappelijk terrein. De aankleding, bestrating en groenvoorziening was een geschenk van de gemeente aan het Wijnhuisfonds t.g.v. het 50-jarig jubileum.

Kapel en refter

De aanblik van de verloederde kapel en refter bleef een doorn in het oog. De eerste onderhandelingen tussen gemeente (eigenaar), provincie en rijk vonden in 1974 plaats. Deze en ook latere liepen uit op voortdurende moeilijkheden. In eerste instantie wat betreft de financiën (de subsidie stop in 1975!) en het gebrek aan een nieuwe, passende bestemming. Later ook ten aanzien van onverenigbaarheid van ideeën over restauratie, reconstructie en het al dan niet bepleisteren van de gevels aan de straatzijde. Voor een uitgebreid verslag hierover verwijs ik naar de jaarverslagen van het Wijnhuisfonds. Wonderlijk was dat medio 1984 nogal plotseling een half miljoen subsidie vrij kwam via het Ministerie van Sociale Zaken in het kader van de stimulering van de werkgelegenheid. Andere subsidies volgden, zodat er een sluitende voor 100% gesubsidieerde begroting van 1,9 miljoen voor het casco was. En dat in deze sombere tijden. Om geen subsidiegelden te verliezen was haast geboden en binnen een jaar was de restauratie dan ook voltooid! Deze werd uitgevoerd o.l.v. architectenbureau Vos, ten Broeke en Heineman te Velp.

De kapel heeft een driekantige koorafsluiting met gotische vensters en meet ongeveer 9 x 18 meter. De bouwmuren waren nog grotendeels intact. De mansarde kap uit de vorige eeuw werd bij de restauratie vervangen door een steile kap met moerbalken en kinderbinten, afgedekt met leien. Bij de ontleistering van de muren kwamen vele oude bouwsporen aan het licht. Op grond van deze sporen werd de kerk teruggebracht in haar laat middeleeuwse vorm. De refter had aan de straatzijde oorspronkelijk een bijna volledig gesloten muur; de vensteropeningen dateren uit de vorige eeuw. Deze werden gehandhaafd, mede omdat dit voor de nieuwe bestemming een betere lichttoevoer betekende. De gevel werd echter niet opnieuw gepleisterd zoals het 19e eeuwse uiterlijk zou veronderstellen. Aan de hofzijde daarentegen heeft de gevel van de refter weer haar oorspronkelijk middeleeuwse karakter, met kruiskozijnen, luiken en glas in lood.

Gelders oudheidkundig contact

Gelukkig werd tijdig een nieuwe bestemming gevonden voor kapel en refter. Het Gelders Oudheidkundig Contact en Depot werd de nieuwe huurder en deze werd nauw betrokken bij de indeling van de ruimten. Naast kantoren, vergaderruimtes, depots, restauratieateliers heeft Gelders Contact een media- en diatheek. Met gebruikmaking van moderne materialen zijn kapel en refter naar behoefte ingevuld. Men zou kunnen spreken van een 'inbouwpakket', dat indien nodig weer 'uitneembaar' is. Ter plaatse van de kerkensters zijn de tussenvloeren los gehouden van de

Westvleugel Agnietenhof vóór de restauratie

Westvleugel Agnietenhof na de restauratie

ramen, zodat er in feite vides zijn ontstaan. De tussenvloeren en muren zijn uitgevoerd in sobere eenvoudige constructies. Liftschacht en trappen zijn van staal en geven een 'lichte' indruk. Bijzonder is de verbinding aan de hofzijde tussen de buitenmuur en de inbouwmuren en -vloeren. Deze verbinding wordt gevormd door smalle glazen stroken. Staat men aan de gevel, dan kan men via deze openingen, ondanks de verdeling in ruimten, de hele oorspronkelijke gevel in ogenschouw nemen. Dit geeft enigszins een indruk van de hoogte en diepte van de oorspronkelijke refter. Het Gelders Oudheidkundig Contact heeft met deze nieuwe behuizing de gewenste ruimte gekregen en kapel en refter een passende bestemming.

Literatuur

Gevelwanden in de binnenstad van Zutphen; deel 1; samengest. door G.E. Hartman, J.C.D. Boeke, e.a. Zutphen, 1985.

Doornink-Hoogenraad, M.M. Adamanshuis; een zusterhuis van de Moderne Devotie in Zutphen. Zutphen, 1983. Jaarverslagen van het Wijnhuisfonds, 1927 Kuile, E.H. ter. Het kwartier van Zutphen. Nederlandse Monumenten van geschiedenis en kunst.. Den Haag, 1985. Schriks, C.F.J. Zorg om het stadsbeeld; drieluik uitgegeven t.g.v. het 55 jarig bestaan van de Stichting het Wijnhuisfonds. Zutphen, 1982.